

geheel der biologische wetenschappen, en op dit verband met de andere biologische vakken te wijzen is het doel dezer voordrachten.

Na een hoofdstuk over algemeene morphologie, specificiteit, verwantschap en stofwisseling der microben, wordt uitvoerig gehandeld over fermenten en eiwitchemie. De koolhydraten en vetten, de alkaloiden en toxinen en de kleurstoffen krijgen daarna hun beurt, terwijl de laatste hoofdstukken zijn gewijd aan de leucocyten en leucocytaire reacties, de overige immuniteitsreacties en de anaphylaxie, serumziekte, serumbereiding en serumbehandeling.

Het boek is in de eerste plaats bestemd voor de leerlingen van den schrijver; waarschijnlijk zullen zij, die aan de betoogwijze van hun leermeester met haar snelle, onverwachte overgangen gewend zijn, hun kennis met behulp van dit boek kunnen uitbreiden. Den praktizeerenden arts, die zijn kennis op dit gebied wil vernieuwen, zou ik deze voordrachten niet in de eerste plaats durven aanraden. Hij zal meer nut hebben van een boek, waarin het onderwerp met meer stelselmatigheid wordt behandeld, waarvan dus de schrijver meer verstaat van de kunst, waarin onze oostelijke bureu het zoover hebben gebracht bij het schrijven van boeken.

De meer ervarene zal in het boek van VAN CALCAR niet zelden een voor hem nieuwen kijk op sommige zaken aantreffen, die hem verlangend doet uitzien naar het feitenmateriaal, waarop die meeningen rusten.

C. W. BROERS.

E. ABDERHALDEN, *Lehrbuch der Physiologischen Chemie, in Vorlesungen*. Dritte vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Zweiter Teil. Die anorganischen Nahrungstoffe. Die Bedeutung des Zustandes der Bestandteile der Zellen für ihre Funktionen. Fermente. Gesamtstoffwechsel. Berlin und Wien, URBAN und SCHWARZENBERG. 1915. Prijs 25 mark, geb. 27 mark.

Ruim een jaar later dan eerst was aangekondigd is het tweede deel van ABDERHALDEN's Physiologische scheikunde verschenen. De vertraging werd, zooals de schrijver in de voorrede mededeelt, door ziekte en door het uitbreken van den oorlog veroorzaakt. Die redenen zijn zonder twijfel afdoende. Veeleer moet men zich verbazen over de werkkraft van ABDERHALDEN, die hem in staat heeft gesteld, dit boek van zoo grooten omvang nog in den loop van den zomer van 1915 te doen verschijnen, terwijl het toch wèl bekend is, dat de oorlog ook hem geenszins met rust heeft gelaten.

De op den titel vermelde inhoud wordt in 38 voordrachten be-

handeld. Met het eerste deel samen omvat het boek nu 1552 bladzijden. Hiermede is het nog niet uit. Een bespreking van de functies van verscheidene organen, ook van het bloed, die in de voorrede van het eerste deel reeds is aangekondigd, zal, zooals in het tweede deel herhaaldelijk wordt gezegd, nog volgen. Dit gedeelte zal in de plaats komen van de vier voordrachten, die in de tweede uitgaaf aan deze onderwerpen zijn gewijd. Men mag aannemen, dat ook dit gedeelte, dat in een leerboek over physiologische scheikunde zeker niet kan worden gemist, belangrijk zal worden uitgebreid.

Het is de bedoeling van den schrijver, dat dit boek door studenten in de geneeskunde als leerboek zal worden gebruikt. Hij heeft dit in de voorrede voor het eerste deel met nadruk gezegd en komt daarop nu, met niet minder nadruk, terug.

Reeds bij de aankondiging van het eerste deel (dit *Tijdschrift* 1914, 1, bldz. 739) heb ik mij veroorloofd de meening uit te spreken, dat deze bedoeling al te veel verlangt, althans van de groote meerderheid der studenten. ABDERHALDEN eischt, naar ik meen terecht, dat ieder student in de geneeskunde zich met physiologische scheikunde zal bezighouden en er naar zal streven zich daaromtrent niet slechts wat uit het hoofd geleerde kennis, maar eenig inzicht in de groote vraagstukken te verwerven. Maar daarvoor is, naar het mij voorkomt, een zoo uitgebreid leerboek, zoo breed geschreven, niet doelmatig. Het vloeit over van herhalingen en de stijl is wel helder, maar eentonig en daardoor vermoeiend. Een student, bereid en in staat om dit dikke, nu nog geenszins volledige, boek met vrucht door te werken, heb ik nog niet ontmoet. Wanneer echter een student, die zich toch ook nog met andere vakken heeft bezig te houden, slechts hier en daar een enkele voordracht leest, zal hij er niet veel nut uit trekken.

Geheel anders is het wat diegenen aangaat, die zich meer in bijzonderheden met physiologische scheikunde willen bezighouden en met de hoofdzaken al reeds vertrouwd zijn. Ook van dit tweede deel is de inhoud zeer rijk, niet alleen aan stellige gegevens, maar ook aan gedachten over hetgeen uit die gegevens kan worden afgeleid, over al hetgeen nog aan ons inzicht ontbreekt, hier en daar ook over de wegen, waarlangs, naar het oordeel van den schrijver, het onderzoek zal moeten worden voortgezet.

De hierboven vermelde titel geeft den omvangrijken inhoud in enkele woorden aan. Ik zou veel plaats noodig hebben en, naar ik meen, nutteloos werk doen door hierover in bijzonderheden te spreken. Ik geloof te kunnen volstaan met de woorden, waarmee ik de aankondiging van het eerste deel besloot: voor wie meer in het bijzonder studie wil maken van physiologische scheikunde, is het

boek van ABDERHALDEN, althans voor zoover het nu is verschenen, zeer aanbevelenswaardig.

C. A. PEKELHARING.

Samariterbuch. Gemeinverständliche Darstellung der gesamten Nothilfeleistung bei Unglücksfällen und plötzlichen Erkrankungen, sowie der Pflege und des Transportes von Kranken und Verletzten im Frieden und im Kriege, von Dr. A. JERZABEK und Dr. M. O. SILBERMARK, Wien und Leipzig, Verlag von JOSEF SAFAR, 1915. Zweite Aufl., 248 blz., 217 afb. Prijs 3 mark.

De schrijvers verwerken hun stof in zeven hoofdstukken, met een voorbericht, benevens een zaakregister als slot. Achtereenvolgens worden besproken: bouw en verrichtingen van het menschelijk lichaam, ziekenverpleging, verwondingen door uitwendig geweld, verwondingen door inwerking van te groote koude of warmte, vreemde lichamen in verschillende lichaamsopeningen, verstikking, ziekten gedurende den marsch optredende, plotseling optredende geestesstoornissen en krampen, vergiftigingen, spoedverlossingen, steeds met de daarbij te verleenen eerste hulp, en ten slotte vervoer van zieken en gewonden. Ongetwijfeld behoort dit werkje tot de beste op dat gebied; natuurlijk kan men het eene hoofdstuk beter achten dan het andere, en dat ook al weer naar het inzicht van den lezer, maar in het algemeen kan men het geheel als geslaagd beschouwen. Daar zijn natuurlijk vele zaken, die men niet kan leeren, alleen door er iets over te lezen; zoo zal ook hier veelal een mondelinge toelichting nuttig zijn. Als leidraad voor onderricht in eerste hulp kan het werkje uitstekende diensten bewijzen. Het is zeer begrijpelijk geschreven en de talrijke afbeeldingen, van in het algemeen zeer goede hoedanigheid, dragen zeer tot de bruikbaarheid bij; of men echter veel wijzer wordt door het bezichtigen van de afbeelding, een dollen hond voorstellende, lijkt mij de vraag; ik vrees, dat men, daarop afgaande, te veel dolle honden zal aantreffen. Enkele losse opmerkingen nog over den inhoud. Nieuw voor referent was het huismiddeltje om bij onvermogen tot wateren den glans penis met een nog vochtig eivlies van een kipei te bedekken; dit zou als uitwendige prikkel kunnen werken. Schaden zal het wel niet, vooral waar hier, zoowel als elders, de raad wordt gegeven om toch vooral niet te vergeten, de hulp van een geneesheer in te roepen, een loffelijke raad. Met den raad aan den verpleger om bij een stervenden zieke, die nog bij bewustzijn is, elke uitlating over den naderenden dood door de omgeving te doen vermijden, zullen velen zich niet kunnen ver-